

Yanina Dymitrowska, dr
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2017.104>

**Rola państwa prorozwojowego w kształtowaniu ładu społeczno-gospodarczego
krajów rozwijających się**

Abstrakt

W literaturze przedmiotu zwracana jest uwaga na rolę jaką odegrała idea państwa prorozwojowego dla dynamicznego rozwoju „azjatyckich tygrysów”. Istotne jest dokonanie analizy rozwiązania systemowego, które przyczyniło się do sukcesu przywołanych gospodarek oraz ocena możliwości jego efektywnego zastosowania w krajach rozwijających się. Celem artykułu jest zatem ocena znaczenia systemu państwa prorozwojowego dla rozwoju gospodarczego krajów rozwijających się. W pierwszej części opracowania przedstawiono istotę państwa prorozwojowego – definicję, cechy charakterystyczne oraz główne założenia sposobu funkcjonowania. Następnie analizie poddano znaczenie państwa prorozwojowego dla rozwoju gospodarczego „azjatyckich tygrysów”. Są to bowiem kraje uznawane za prekursorów systemu. W ostatniej części artykułu dokonano oceny roli państwa prorozwojowego w kształtowaniu ładu społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się.

Słowa kluczowe: państwo prorozwojowe, kapitalizm prorozwojowy, rozwój gospodarczy, „azjatyckie tygrysy”, kraje rozwijające się.

**The role of developmental state in the formation of socio-economic order
of developing countries**

Abstract

In the literature, attention is paid to the role a developmental state played in the dynamic development of the Asian Tigers. It is important to analyze the system solution, which contributed to the success of mentioned economies and evaluate its possible effective use in developing countries. The aim of the paper is, therefore, to assess the relevance of developmental state system for the economic development of developing countries. In the first part of the study, an idea of developmental state is going to be presented – definition, characteristics and the main assumptions of its' functioning. Then, the relevance of developmental state system for the economic development of the Asian Tigers will be examined while these are the countries considered to be precursors of the system. In the last part

of the paper, the role of developmental state in the formation of the socio-economic order of developing countries will be assessed.

Keywords: developmental state, developmental capitalism, economic development, Asian Tigers, developing countries.

JEL CODE: E02, E60, O11, O20, O50.

Wstęp

Pogłębiające się zróżnicowanie pod względem rozwoju gospodarczego pomiędzy współczesnymi gospodarkami rozwiniętymi oraz najbiedniejszymi krajami rozwijającymi się, stale nie rozwiązane problemy państw Trzeciego Świata, przerost znaczenia korporacji transnarodowych w gospodarce globalnej, brak sprawiedliwego handlu, intensyfikacja bezkompromisowej konkurencji na rynku międzynarodowym zaliczane są do głównych dylematów globalizacji. We współczesnych warunkach szybko postępującego procesu globalizacji kraje rozwijające się stają przed znacznym wyzwaniem. Z jednej strony nie mogą one pozostać poza systemem globalnym. Z drugiej natomiast nie posiadają wystarczających możliwości, aby efektywnie konkurować z przedsiębiorstwami międzynarodowymi. Kraje najbiedniejsze są więc często zmuszone do specjalizacji w wydobyciu i eksporcie nieprzetworzonych surowców naturalnych, co z wielu powodów¹ nie jest dla nich korzystne. Jednocześnie znaczna liczba gospodarek rozwijających się nie posiada złóż surowcowych. Zatem identyfikacja luki na rynku globalnym jest dla nich jeszcze bardziej utrudniona. W takiej sytuacji tradycyjne ustroje gospodarcze opierające się na gospodarce wolnorynkowej oraz braku ingerencji państwa odnoszące sukcesy we współczesnych rozwiniętych gospodarkach kapitalistycznych nie koniecznie będą się sprawdzać.

Alternatywne rozwiązanie może stanowić idea państwa prorozwojowego. Ustrój ten został bowiem zastosowany z sukcesem w państwach rozwijających się zaliczanych do „azjatyckich tygrysów”². W literaturze przedmiotu zwracana jest także uwaga na inne dynamicznie rozwijające się gospodarki, w których występują pewne elementy kapitalizmu

¹ Przede wszystkim ze względu na występowanie „kłatwy bogactwa” - zjawiska „osiągania gorszych wyników, w zakresie rozwoju gospodarczego i redukcji ubóstwa, przez państwa bogate w surowce naturalne w porównaniu z krajami, których zasobność w surowce jest znikoma” (Dymitrowska 2015, s. 31). Szerzej zob. w (Dymitrowska 2015).

² Do „azjatyckich tygrysów” (ang. *Asian Tigers*) zaliczana jest grupa czterech krajów azjatyckich: Korei Południowej, Singapuru, Tajwanu oraz Hongkongu, których wspólną cechą jest szybki rozwój gospodarczy w latach 60.-80. XX wieku (Kim 1988). Wymienione gospodarki klasyfikowane są jako tygrysy pierwszej generacji. Wyróżniane są także tzw. „młode azjatyckie tygrysy” (ang. *Tiger Cub Economies*) - pięć dominujących krajów Azji Południowo-Wschodniej (Malezję, Indonezję, Tajlandię, Wietnam i Filipiny), które uznawane są za tygrysy drugiej generacji.

prorozwojowego. Istotnym jest zatem przeprowadzenie szczegółowej analizy rozwiązania systemowego którym jest państwo rozwojowe oraz ocena jego roli w kształtowaniu układu społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się.

Celem opracowania jest więc ocena znaczenia systemu państwa prorozwojowego dla rozwoju gospodarczego krajów rozwijających się³.

Artykuł składa się z trzech części poprzedzonych wstępem oraz podsumowanych zakończeniem. W pierwszej kolejności przedstawiono ideę kapitalizmu prorozwojowego oraz państwa prorozwojowego. Dokonano konceptualizacji pojęć, określono cechy charakterystyczne kapitalizmu prorozwojowego, a także główne założenia funkcjonowania państwa prorozwojowego. W drugiej części opracowania analizie poddano znaczenie państwa prorozwojowego dla rozwoju gospodarczego „azjatyckich tygrysów”. W końcowej części podjęto próbę oceny roli państwa prorozwojowego w kształtowaniu ładu społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się.

W artykule zastosowano przede wszystkim metody analizy porównawczej i opisowej. Szczegółową analizę literatury przedmiotu przeprowadzono na podstawie opracowań w języku polskim i angielskim. W celu wzbogacenia rozważań wykorzystano także dane statystyczne udostępniane przez organizacje międzynarodowe (między innymi Bank Światowy).

Istota państwa prorozwojowego

Państwo prorozwojowe (ang. *developmental state*)⁴ jest kluczowym elementem kapitalizmu prorozwojowego (ang. *developmental capitalism*)⁵, systemu gospodarczego który ukształtował się w krajach Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (przede wszystkim Tajwanie, Hongkongu, Singapurze oraz Korei Południowej) w latach 1960-1970. Pewne

³ Klasyfikacji krajów na rozwinięte i rozwijające się jest zagadnieniem znacznie utrudnionym. W literaturze przedmiotu nie istnieje uniwersalna, powszechnie przyjęta klasyfikacja krajów pod względem rozwoju. Biorąc pod uwagę problematykę podejmowaną w artykule oraz przyjęty cel badawczy, w ramach niniejszego opracowania grupa krajów rozwijających się oraz najmniej rozwiniętych rozumiana jest, zgodnie z klasyfikacją Banku Światowego (The World Bank 2017), jako grupa krajów o niższych średnich dochodach (ang. *Lower-middle-income economies*) oraz o niskich dochodach (ang. *Low-income economies*). Państwa te znajdują się bowiem na początku ścieżki rozwoju gospodarczego. Analiza rozwiązania systemowego, które mogłyby się przyczynić do sukcesu przywołanych gospodarek oraz ocena możliwości jego efektywnego zastosowania jest dla nich najbardziej istotna. Grupa państw o wyższych średnich dochodach (ang. *Upper-middle-income economies*), zdaniem Autora, powinna zostać poddana osobnej analizie.

⁴ Inne spotykane w literaturze nazewnictwo: państwo rozwojowe, m.in. (Castells 2009; Dymitrowska 2015).

⁵ W literaturze przedmiotu nazywany również kapitalizmem rozwoju państwowego (ang. *state development capitalism*).

cechy ustroju występowały natomiast już wcześniej, na przykład po II wojnie światowej w Japonii.

Pojęcie państwa prorozwojowego po raz pierwszy pojawiło się w opracowaniu Chalmersa Johnsona pt. *MITI and the Japanese Miracle. The Growth of Industrial Policy* w roku 1982 (Johnson 1982). Autor, podejmując próbę wyjaśnienia japońskiego cudu gospodarczego⁶, przedstawił odmienny typ kapitalizmu, w ramach którego państwu przydzielona została bardziej istotna rola niż wyłącznie „stróża nocnego”. W czasie powojennym w Japonii prowadzono bowiem aktywną, pozytywną, długookresową politykę wspierania rozwoju gospodarczego za pośrednictwem szerokiego wachlarza narzędzi polityki gospodarczej (między innymi kredytów, przydziałów dewiz, ulg podatkowych oraz innych (Ząbkowicz 2006, s. 21)) z współistniejącym silnym i rozległym sektorem prywatnym. Jednocześnie w kraju udało się stworzyć system oparty na znacznej oraz efektywnej współpracy administracji państwowej, przede wszystkim gospodarczej (głównie przez MITI – Ministerstwo Handlu Zagranicznego i Przemysłu), z biznesem (za pośrednictwem rad przemysłowych oraz komitetów doradczych, często wchodzących formalnie w skład rządu) (Woś 2001, s. 185).

W latach 90. XX w. pojęcie państwa prorozwojowego zostało rozszerzone na inne kapitalistyczne państwa azjatyckie, przede wszystkim dynamicznie rozwijające się „azjatyckie tygrysy” (Woo-Cumings 1999). Sukces gospodarczy rozwijających się państw azjatyckich zwrócił uwagę badaczy na ideę państwa prorozwojowego oraz możliwości jego zastosowania w kontekście umożliwienia dynamicznego rozwoju gospodarczego przede wszystkim krajom rozwijającym się oraz najmniej rozwiniętym. We współczesnej literaturze przedmiotu ustrój kapitalizmu prorozwojowego analizowany jest głównie w kontekście kształtowania ładu społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się.

Na podstawie analizy przeprowadzonych dotychczas badań państwo prorozwojowe scharakteryzować można jako grupę instytucji, mających na celu stworzenie warunków pozwalających państwu rozwijającemu się na przyspieszenie rozwoju gospodarczego poprzez aktywne wspieranie prywatnego sektora przemysłowego gospodarki w odbudowie technologicznej oraz ekspansji na rynki zagraniczne, jednocześnie umożliwiając społeczeństwu kraju uzyskanie korzyści ze wzrostu gospodarczego (Johnson 1982; Amsden 1989; Haggard 1990; Wade 1990; Leftwich 1994, 1995; Levi-Faura 2012; Dymitrowska

⁶ W latach 1960-1973 średnioroczne tempo wzrostu gospodarczego w Japonii wynosiło 9,12% (obliczenie własne na podstawie (World Development Indicators 2016)).

2015; Szudy 2015). Ustrój kapitalizmu prorozwojowego jest modelem kapitalizmu⁷, w którym państwo odgrywa rolę stosunkowo niezależnego lub autonomicznego podmiot gospodarczego w istotnym stopniu ingerującego w gospodarkę. Państwo prowadzi politykę w charakterze zastępcy przedsiębiorcy oraz pełni znaczącą funkcję w rozwoju gospodarczym. Dążenie do dynamicznego, zrównoważonego oraz stałego rozwoju gospodarczo-społecznego jest podstawowym celem działania państwa prorozwojowego (Dymitrowska 2015, s. 81).

Manuel Castells (2009, s. 255) zwraca szczególną uwagę na fakt, że „państwo jest rozwojowe, gdy ustanawia jako zasadę swej legitymizacji zdolność wspierania i podtrzymywania rozwoju, jeśli przez rozwój rozumieć połączenie stałych wysokich wskaźników wzrostu gospodarczego i strukturalnej zmiany systemu produkcyjnego, zarówno na gruncie krajowym, jak i w jego stosunkach z gospodarką międzynarodową”. Podkreśla jednocześnie, że dla państwa prorozwojowego rozwój gospodarczo-społeczny nie jest celem, tylko środkiem pozwalającym na osiągnięcie pozycji konkurencyjnej w gospodarce globalnej, zaznaczenie interesów narodowych kraju na arenie międzynarodowej oraz ucieczkę z peryferii.

Podobną definicję przedstawia David Levi-Faura (2012 za Szudy 2015, s. 46) zwracając uwagę, że państwo jest prorozwojowe, jeżeli w sposób rzetelny i pełny oddania zobowiązuje się dążyć do umożliwienia jak najwyższego poziomu rozwoju gospodarczego.

Zatem wśród głównych założeń funkcjonowania państwa prorozwojowego wymienić należy:

- umożliwienie stałego, dynamicznego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego,
- budowa oraz wspomaganie mechanizmu rynkowego poprzez aktywne wspieranie prywatnego sektora przemysłowego gospodarki,
- uzyskanie silnej pozycji konkurencyjnej na rynku globalnym.

Jednocześnie kapitalizm prorozwojowy scharakteryzować należy następującymi cechami:

- istnienie silnej, wysoko wykwalifikowanej elity politycznej oraz słabego, podporządkowanego społeczeństwa obywatelskiego,
- znaczna interwencja państwa w gospodarkę,
- funkcjonowanie państwa prorozwojowego⁸,
- silna, sprawna, uczciwa, ale ograniczona biurokracja,
- rozwijający się prywatny sektor przemysłowy gospodarki,

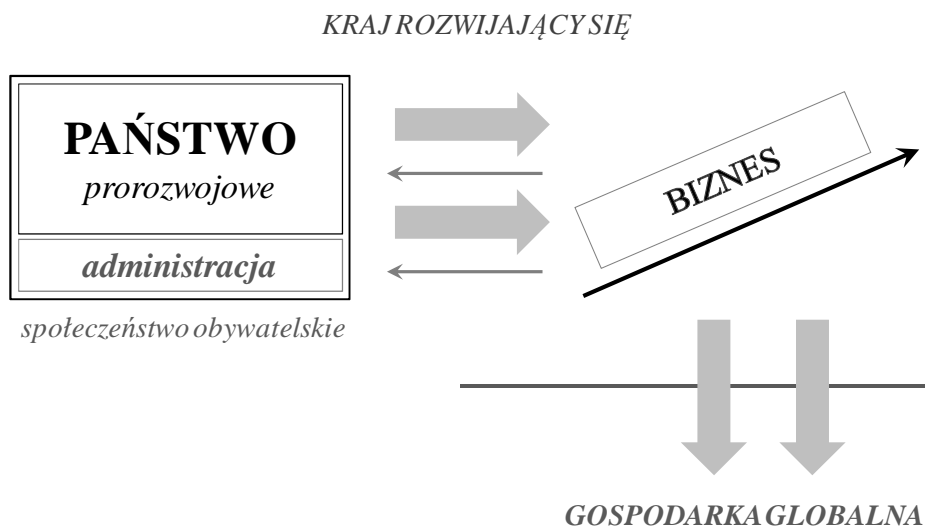
⁷ Niektórzy autorzy uważają, że model kapitalizmu prorozwojowego nie jest kapitalizmem, tylko szczególnym modelem gospodarki mieszanej (Woś 1997, s. 133).

⁸ Z uwzględnieniem głównych założeń funkcjonowania państwa prorozwojowego wymienionych wcześniej.

- aktywna współpraca administracji, zwłaszcza gospodarczej, z biznesem.

Biorąc pod uwagę przedstawione cechy kapitalizmu prorozwojowego oraz główne założenia funkcjonowania państwa prorozwojowego ustrój zobrazowano na rysunku numer jeden.

Rysunek 1. Idea kapitalizmu prorozwojowego

Źródło opracowanie własne.

Analizując ideę kapitalizmu prorozwojowego istotne jest również zwrócenie uwagi, że zakładane jest zmniejszenie ingerencji państwa w miarę wzmocnienia pozycji konkurencyjnej kraju na rynku globalnym. Ważne jest również, że prorozwojowy model interwencjonizmu państwowego nie oznacza niedoceniań rynku i wolności gospodarczej. Charakterystyczne jest bowiem pozytywne traktowanie rynku przez rząd.

Państwo prorozwojowe a rozwój gospodarczy „azjatyckich tygrysów”

Analizując ideę państwa prorozwojowego w kontekście umożliwienia przyśpieszenia rozwoju gospodarczego krajom rozwijającym się istotna jest ocena jego znaczenia dla rozwoju gospodarczego „azjatyckich tygrysów”, uznawanych za kraje rozwijające się będące prekursorami systemu.

Do „azjatyckich tygrysów” pierwszej generacji zaliczane są cztery kraje: Korea Południowa, Singapur, Tajwan oraz Hongkong. Od lat 60. XX w. wymienione gospodarki charakteryzowały się średnim wzrostem gospodarczym wynoszącym około 8% rocznie. Przy

tym w latach najbardziej dynamicznego rozwoju (lata 1965-1995) wskaźnik ten kształtował się na średnim rocznym poziomie wyższym niż 8%⁹.

„Azjatyckie tygrysy” wymieniane są w literaturze przedmiotu jako przykład znacznego sukcesu gospodarczego krajów znajdujących się na peryferiach świata globalnego. Państwa te, których gospodarki były zniszczone przez wojny, pozbawione zasobów naturalnych, źródeł energii oraz tradycji przemysłowych, zacofane pod względem technologicznym, w ciągu trzydziestu lat zmieniły się w jednych z najbardziej konkurencyjnych i innowacyjnych producentów i eksporterów na świecie.

Zgodnie z podejściem wolnorynkowych ekonomistów i polityków, a także Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego przyjmuje się, że źródłem sukcesu gospodarczego „azjatyckich tygrysów” nie była poprawa sprawności działania gospodarki w wyniku efektywnej ingerencji państwa, ale ograniczenie źródeł niesprawności rynku poprzez zmniejszenie interwencji instytucji publicznych w funkcjonowanie gospodarki (The World Bank 1993, s. 5). Niektórzy badacze są jednak przekonani, że u podstaw doświadczeń analizowanych nowo uprzemysłowionych gospodarek leży państwo prorozwojowe, którego cechą charakterystyczną jest znaczna ingerencja państwa w gospodarkę, m.in. (Appelbaum, Henderson 1992, Castells 2009).

Pod względem interwencjonizmu państwa „azjatyckie tygrysy” można uszeregować zaczynając od Singapuru, gdzie interwencja była najbardziej znacząca, poprzez Koreę Południową, Tajwan oraz Hongkong, w którym występował najmniejszy interwencjonizm (Castells 2009, s. 233). Aparaty państwowe wszystkich analizowanych państw w początkowej fazie rozwoju (w latach 60. XX w.) posiadały jednak zbieżny cel – ukształtowanie fizycznych, społecznych i instytucjonalnych uwarunkowań przetrwania społeczeństw, którymi zarządzały. Prowadząc oraz jednocześnie kontrolując słabe, podporządkowane społeczeństwa obywatelskie dążono do umożliwienia stałego, dynamicznego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego, a także wejścia i ukształtowania silnej pozycji konkurencyjnej na rynku globalnym. Na uwagę zasługuje fakt, że rozwój gospodarczy był celem nadrzędnym i często niezbieżnym z oczekiwaniami społecznymi.

W latach 1960-1970 w czterech omawianych państwach prowadzono aktywną politykę prorozwojową. W Singapurze decydujące znaczenie miała polityka proinwestycyjna¹⁰, nastawiona na przyciąganie do kraju zagranicznych inwestorów, a także polityka mająca na

⁹ Obliczenie własne na podstawie (World Development Indicators 2016).

¹⁰ Między innymi za pośrednictwem specjalnie powołanej rady rozwoju gospodarczego (ang. *Economic Development Board*).

celu dywersyfikację industrialną, podwyższenie technologicznego poziomu produkcji, rozwój nowoczesnych usług, podniesienie jakości pracy. W Korei Południowej skupiono się na inwestowaniu w rozwój państwowych korporacji, budowie infrastruktury, wspieraniu eksportu, promowaniu nauki i techniki. Szczególnie wspierano modernizację produktów i procesów przemysłu krajowego. Stworzono znaczną liczbę wyspecjalizowanych instytutów badawczo-rozwojowych. W Tajwanie stworzono warunki dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw krajowych, postawiono na przyciąganie zagranicznych inwestorów, tworzenie infrastruktury, rozwój edukacji oraz modernizację produkcji. Rząd Hongkongu odegrał natomiast kluczową rolę w tworzeniu warunków konkurencyjności gospodarki kraju na rynkach światowych.

W każdym z państw skupiono się na określeniu strategii, realizacja której umożliwiłaby uzyskanie przewagi komparatywnej na rynku globalnym. W Singapurze i Hongkongu postawiono na promowanie niewielkiego terytorium kraju jako platformy eksportu przeznaczonej dla korporacji transnarodowych. W Korei Południowej postawiono na rozwój nowoczesnego przemysłu krajowego (przemysłu mikroelektroniki, komputerów i elektroniki użytkowej). W Tajwanie również zainwestowano w przemysł mikroelektroniki i sprzętu komputerowego, ale także w przemysł odzieżowy i tekstylny.

Zdaniem M. Castellsa (2009) do sukcesu państwa prorozwojowego w „tygrysach azjatyckich” przyczyniły się trzy czynniki:

- sprzyjający kontekst geopolityczny – zimna wojna w Azji oraz poparcie Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii,
- budowa sprawnego, technokratycznego aparatu państwowego,
- polityczna zdolność do narzucania i wdrażania logiki państwa społeczeństwu.

Jednocześnie w czterech państwach poświęcano znaczącą uwagę integracji społeczeństwa. Miały na to wpływ czynniki pośrednie rozwoju gospodarczego, takie jak wzrost ekonomiczny, polepszenie warunków życia, dostęp do edukacji i służby zdrowia. Dodatkowo np. Tajwan prowadził aktywną politykę nastawioną na zmniejszenie nierówności społeczeństwa. Hongkong i Singapur dążyły do ukształtowania brytyjskiego państwa opiekuńczego. Budowano osiedla komunalne, rozszerzono także zakres świadczeń społecznych (Castells, Goh, Kwok 1990).

Należy również zaznaczyć, że do sukcesu gospodarczego „azjatyckich tygrysów” przyczynił się fakt występowania w tych krajach stosunkowej równowagi pomiędzy

działaniami instytucji formalnych i nieformalnych¹¹. W krajach tych udało się bowiem stworzyć system polegający na efektywnym współdziałaniu administracji państwowej z przedsiębiorstwami i gospodarstwami domowymi, integracja działań których jest korzystna i niezbędna dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego. Kapitał instytucjonalny, występujący w omawianych krajach należy również określić jako silny, sprawny oraz uczciwy. W państwach tych istniał także stosunkowo wysoki poziom zaufania społecznego. Znaczenie konfiguracji instytucji formalnych i nieformalnych, występującej w „azjatyckich tygrysach”, dla rozwoju gospodarczego należy więc scharakteryzować jako pozytywne¹².

Proces dwudziestoletniego dynamicznego rozwoju gospodarczego przyczynił się w „azjatyckich tygrysach” nie tylko do zmiany ich pozycji na rynku globalnym ale również do zmiany ich społeczeństw. W państwach tych ukształtowała się nowa, pewna siebie, otwarta na świat globalny, wykształcona kapitalistyczna klasa średnia nie potrzebująca już opiekuna w postaci państwa technokratycznego. Powstaje więc pytanie w jaki sposób powinny być dostosowane instrumenty interwencji państwowej do wewnątrz krajowych zmian uwarunkowań społeczno-gospodarczych, a także do dynamicznie ewoluujących warunków zewnętrznych¹³.

Państwo prorozwojowe a rozwój gospodarczy krajów rozwijających się

Po sukcesie „azjatyckich tygrysów” analizę efektywności funkcjonowania państwa prorozwojowego poszerzono o inne kraje rozwijające się. M. Castells (2009, s. 302) zwraca uwagę na podobieństwa zastosowanych rozwiązań systemowych w pozostałych dynamicznie rozwijających się krajach azjatyckich, przede wszystkich „azjatyckich tygrysach” drugiej generacji. Opisuje również zmiany ustroju gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej nadając współczesnemu systemowi Chin nazwę chińskiego nacjonalizmu rozwojowego o cechach socjalistycznych.

Edmund Amann (2006 za Szudy 2015, s. 46) zwraca uwagę na występowanie pewnych cech państwa prorozwojowego w Ghanie w latach 80. XX w., Brazylii w latach 90. XX w. oraz w Republice Południowej Afryki w 1994 roku. W wymienionych krajach rozwijających się prowadzono bowiem działania państwa ingerujące w gospodarkę w celu zwiększenia

¹¹ Więcej na temat znaczenia instytucji formalnych i nieformalnych w kształtowaniu trwałego rozwoju zob. w (Fiedor 2015, s. 83-101).

¹² Więcej na temat znaczenia instytucji politycznych i gospodarczych dla rozwoju gospodarczego zob. w (Acemoglu, Robinson 2014).

¹³ Więcej na temat rozwoju i kryzysu w azjatyckim basenie Pacyfiku zob. w (Castells 2009, s. 189-302).

efektywności funkcjonowania rynków krajowych przy jednoczesnej liberalizacji systemu gospodarczego.

Paul Stevens (2003, s. 17) zaznacza, że w krajach rozwijających się specjalizujących się w eksporcie surowców naturalnych, którym udało się, zgodnie ze zdaniem Stevensa, uniknąć „klątwy bogactwa” (Botswana, Indonezji, Malezji i Chile) funkcjonuje pewna forma państwa prorozwojowego. Botswana często jest prezentowana jako przykład kapitalizmu prorozwojowego wśród państw Afryki (Leftwich 1994). Podobne zdanie prezentuje Yanina Dymitrowska (2015, s. 164) w kontekście rozwoju gospodarczego dynamicznie rozwijających się państw bogatych w złoża surowców naturalnych Botswany i Chile.

Ocena znaczenia państwa prorozwojowego dla rozwoju gospodarczego państw rozwijających się jest przedmiotem daleko idącej kontrowersji. Zgodnie z podejściem wolnorynkowych ekonomistów i polityków, a także Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego ingerencja państwa w gospodarkę zaburza działanie mechanizmu rynkowego tym samym hamując rozwój gospodarczy kraju. Dodatkowo w krajach, w których ukształtowało się państwo prorozwojowe, najczęściej występuje autorytarny ustrój polityczny oraz słaba demokracja, co przez znaczną liczbę badaczy uznawane jest za ograniczenie możliwości długoterminowego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Niektórzy naukowcy wyrażają nieufność w stosunku do sposobności państwa do pełnienia funkcji prorozwojowych. Prezentowany sceptycyzm dotyczy przede wszystkim umiejętności dokonywania przez aparat państwowy wyboru odpowiednich kierunków inwestowania oraz oparcia się władzy państwowej przed wpływem różnorodnych grup interesów, zwłaszcza w przypadku słabo rozwiniętych systemów polityczno-gospodarczo-społecznych krajów rozwijających się oraz najmniej rozwiniętych.

Przy ocenie znaczenia państwa prorozwojowego dla sukcesu Japonii i „azjatyckich tygrysów” często zwracana jest także uwaga na rolę specyfiki mentalności oraz tradycji kulturowych wymienionych krajów. Wielu analityków „gospodarczego cudu japońskiego” upatruje jego przyczyny przede wszystkim w pewnych uwarunkowaniach kulturowych oraz specyficznych formach życia społecznego występujących w Japonii. Należy także stwierdzić, że pracownicy Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, wykształceni i ciężko pracujący, niewątpliwie odegrali kluczową rolę w procesie rozwojowym „azjatyckich tygrysów”. Istotną kwestią jest również równowaga instytucjonalna oraz wysoki poziom zaufania społecznego, występujący w omawianych krajach.

Utrudnione jest również wyznaczenie granicy pomiędzy państwem prorozwojowym a państwem grabieżczym (ang. *predatory state*). W literaturze przedmiotu państwo grabieżcze prezentowane jest jako przeciwieństwo państwa prorozwojowego. Państwo to także charakteryzuje się znaczną ingerencją administracji państwowej w gospodarkę. Jest to jednakże scentralizowany model, w ramach którego realizowane są przede wszystkim cele elity rządzącej oraz wybranych grup interesu, kosztem zupełnego wyczerpania społeczeństwa obywatelskiego. Największe zagrożenie przekształcenia się państwa prorozwojowego w grabieżcze występuje w rozwijających się państwach afrykańskich ze względu na długoletnią historię opartą na wojnach i tyranii oraz ukształtowaną mentalność społeczeństw afrykańskich.

Zagadnieniu występowania państwa grabieżczego poświęćane jest w ostatnich latach coraz więcej uwagi światowych badaczy m.in. (Evans 1989; Robinson 1999; Moselle; Polak 2001). W większości publikacji rozważane są przyczyny przekształcenia państwa rozwojowego w grabieżcze. Zdaniem Jamesa Robinsona (1999) państwo grabieżcze najczęściej powstaje w społeczeństwach gdzie:

- korzyści władzy politycznej są znaczące,
- występują znaczne zasoby surowców naturalnych,
- istnieją znikome zasoby czynników wspomagających inwestycje państwowe (np. kapitału ludzkiego),
- ma miejsce stale niestabilna sytuacja polityczno-społeczna.

Za pomocą przedstawionych stwierdzeń częściowo można wytłumaczyć dlaczego system państwa rozwojowego z sukcesem funkcjonuje w państwach Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, jednak nie w krajach Afryki Subsaharyjskiej. Wielu naukowców zaznacza np. (Rodrik 1996), że różnica pomiędzy pierwszą grupą krajów a drugą wynika z faktu posiadania znaczącej liczby wykształconej siły roboczej oraz braku surowców naturalnych. Z drugiej jednak strony przykłady państw rozwijających się bogatych w złoża surowców naturalnych (np. Botswana lub Chile), w których zdaniem niektórych badaczy np. (Stevens 2003; Dymitrowska 2015) udało się wprowadzić elementy państwa rozwojowego, co miało znaczenie dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego tych państw, pozwalają na zaprzeczenie przedstawionym wniosków. Problematyka uwarunkowań występowania państwa prorozwojowego a państwa grabieżczego jest skomplikowana, ale jednocześnie istotna i aktualna. Dlatego dalsze badania w tej kategorii są wskazane.

Doświadczenie Japonii oraz „azjatyckich tygrysów” w kontekście współpracy rządu z przedstawicielami sektora prywatnego świadczy, że aktywna interwencja państwa w określonych warunkach może sprzyjać przyspieszeniu rozwoju gospodarczego kraju. Wyniki rozwoju gospodarczego uzyskane przez Botswanę i Chile w ciągu ostatnich czterdziestu lat także potwierdzają przedstawiony wniosek. Istnieje więc możliwość, że system kapitalizmu prorozwojowej przy spełnieniu określonych uwarunkowań może stanowić „trzecią drogę” przejścia krajów rozwijających się przez proces transformacji gospodarczej w kierunku uzyskania konkurencyjnej pozycji na współczesnym rynku globalnym.

Podsumowanie

Po wieloletnich badaniach socjologii rozwoju przyjęto, że procesy rozwoju gospodarczego i transformacji strukturalnej bazują na instytucjach, są kształtowane przez kulturę, wspierane przez społeczne porozumienie, budowane przez społeczne konflikty, wywalczane przez taktyki polityczne i kierowane przez politykę i strategie polityczne (Evans 1995 za Castells 2009, s. 200).

U podstaw japońskiego cudu gospodarczego oraz sukcesu „azjatyckich tygrysów” znajduje się idea państwa prorozwojowego, charakteryzującego się znaczną ingerencją państwa w gospodarkę w celu uzyskania silnej pozycji konkurencyjnej kraju na rynku globalnym poprzez umożliwienie stałego, dynamicznego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego za pośrednictwem budowy oraz wspomagania mechanizmu rynkowego oraz przy aktywnym wspieraniu prywatnego sektora przemysłowego gospodarki.

Doświadczenia wymienionych państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, a także innych krajów rozwijających się (np. Botswany, Chile, „azjatyckich tygrysów” drugiej generacji) popiera tezę, że państwo prorozwojowe w określonych uwarunkowaniach może stanowić siłę napędową w procesie transformacji gospodarczej i modernizacji technologicznej krajów rozwijających się i najmniej rozwiniętych. Jednocześnie występuje niebezpiecznie cienka granica pomiędzy państwem prorozwojowym a państwem grabieżczym, funkcjonowanie, którego doprowadziło do pogłębienia ubóstwa w wielu najbiedniejszych krajach świata.

Bibliografia

- Acemoglu D., Robinson J.A. (2014), *Dlaczego narody przegrywają*, Zysk i S-ka.
- Amsden A. (1989), *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, Oxford University Press, Oxford, New York.
- Appelbaum R.P., Henderson J. (ed.) (1992), *States and Development in the Asian Pacific Rim*, Sage, London.
- Castells M. (2009), *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Castells M., Goh L., Kwok R.Y.W. (1990), *The Shek Kip Mei Syndrom: Economic Development and Public Housing in Hong Kong and Singapore*, Pion, London.
- Dymitrowska Y. (2015), „Klątwa bogactwa” a polityka gospodarcza państwa, SimplePublishing.
- Evans P. (1989), *Predatory, Developmental, and Other Apparatuses: A Comparative Political Economy Perspective on the Third World State*, „Sociological Forum”, no. 4.
- Evans P. (1995), *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Fiedor B. (2015), *Instytucje formalne i nieformalne w kształtowaniu trwałego rozwoju*, w: Kryk B., Kłós L. (red.), *Problemy współczesnej ekonomii - tom 2*, Studia i Prace WNFiz, nr 40.
- Haggard S. (1990), *Pathways from the Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*, Cornell University Press, Ithaca, London.
- Johnson C. (1982), *MITI and the Japanese Miracle*, Stanford University Press, Stanford, California.
- Kim E.M. (ed.) (1998), *The four Asian tigers: Economic development and the global political economy*, Academic Press Inc, San Diego.
- Leftwich A. (1994), *The Developmental State*, Working Paper, vol. 6, University of York.
- Leftwich A. (1995), *Bringing politics back in: Towards a model of the developmental state*, „Journal of Development Studies”, vol. 31.
- Levi-Faur D. (2012), *States Making and Market Building for the Global South: The Developmental State vs. The Regulatory State?*, Jerusalem Papers in Regulation and Governance, Working Paper, no. 44.

Moselle B., Polak B. (2001), *A Model of a Predatory State*, „The Journal of Law, Economics and Organization”, no. 17/1.

Robinson J.A. (1999), *When is a State Predatory?*, CESifo Working Paper Series, no. 178.

Rodrik D. (1996), *Understanding Economic Policy Reform*, Journal of 35 Economic Literature, no. 34.

Stevens P. (2003), *Resource Impact: Curse or Blessing? A literature survey*, Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law and Policy, University of Dundee, Dundee, UK.

Szudy M. (2015), *Developmental Capitalism Jako Trzecia Droga*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Nr 211.

The World Bank (1993), *The East Asian Miracle. Economic Growth and Public Policy. The World Bank Policy Research Report*, Washington D.C.

The World Bank (2016), *World Development Indicators 2016*, Data catalog downloads (Excel), <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (dostęp: 10.2016).

The World Bank (2017), *Country and Lending Groups*, Data, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>, (dostęp: 05.2017).

Wade R. (1990), *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton University Press, Princeton.

Woo-Cumings M. (ed.) (1999), *The Developmental State*, Cornell University Press Ithaca, New York.

Woś J. (1997), *Wprowadzenie do ekonomii*, Wydawnictwo WSB, Poznań.

Woś J. (2001), *Rynek i państwo w modelach współczesnej gospodarki rynkowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXIII, zeszyt 4.

Ząbkowicz A. (2006), *Instytucje i wzrost gospodarki Japonii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.